

Ympäristöterveyden Asiantuntijat ry
Gallen-Kallelankatu 8
28100 Pori

KANNANOTTO

28.11.2019

jari.keinanen@stm.fi
marina.haggman@ruokavirasto.fi
kirjaamo@ruokavirasto.fi
kimmo.ilonen@valvira.fi
tesu@valvira.fi
anne.haikonen@mmm.fi
kirjaamo@mmm.fi
kaisa.mantyla@kuntaliitto.fi
ymparistoasiat@kuntaliitto.fi
oikeusasiamies@eduskunta.fi

Asia: **Ympäristöterveydenhuollon kohdetietojärjestelmän haasteellisuus**

Ympäristöterveyden Asiantuntijat ry:n jäsenistöön kuuluu laajasti ympäristöterveyden yhteistoiminta-alueilla terveystarkastajina, elintarviketarkastajina ja vastaavina toimivia asiantuntijoita. Yhdistyksen kannanotot on tässä esitetty nimenomaan valvontaa tekevien viranhaltijoiden näkemyksen ja huolenilmaisujen pohjalta. Kannanotossa ei eritellä yksityiskohtaisia ongelmakuvauksia, joita on lukuisia.

VATI-tietojärjestelmän haasteellisuus

Yhdistykselle on kantautunut jäsenistön keskuudesta runsain määrin huolipuhetta liittyen vuoden 2019 alusta käyttöön otetun ympäristöterveydenhuollon verkkopohjaisen keskitetyn toiminnanohjaus- ja tiedonhallintajärjestelmän VATIn käyttöön ja lähinnä sen ongelmiin liittyvistä asioista. Vatissa tulee ylläpitää asiakas- ja kohdetietoja sekä tallentaa valvontatapahtumia. Laaja-alainen näkemys kentällä on, että järjestelmä on otettu käyttöön liian varhain, kehitystyön ollessa edelleen kesken tai muuten vakavasti puutteellinen. Valvontayksiköiden on raportoitava valvonnan tuloksista keskusvirastoille niiden määräämällä tavalla, joten kunnissa ei ole ollut mahdollisuutta enää tänä vuonna raportoida tietojaan aiemmin käytössä olleiden tietojärjestelmien kautta, VATI on ollut pakko ottaa käyttöön sellaisenaan.

VATIn osalta järjestetään valvojille keskustelutilaisuuksia skypeen välityksellä ja asiaan liittyen on keskustelu- ja kehitysideapalsta Ruokaviraston ylläpitämässä Pikantti-ekstranetissä. Pikantti on jälleen yksi uusi järjestelmä, joka on valvojille tullut käyttöön eivätkä kaikki seuraan sen tapahtumia säännöllisesti. Tällöin on vaarana, että sekin tiedottaminen mitä tehdään, jää vaillinaiseksi. Näistä huolimatta valvontayksiköt kokevat saavansa liian vähän tietoa siitä, mitä oikeastaan havaituille ongelmille tehdään ja missä aikataulussa. Puhutaan kehityslistalle laittamisesta ja tulevista päivityksistä, mutta kentällä ei tunnu olevan käsitystä siitä, milloin järjestelmä toimii, kuten sen pitäisi, milloin valvontatyön kannalta tärkeimmät epäkohdat ja puutteet korjataan ja kuka vastaa korjausten priorisoinnista?

Lukuisia kuormittavia ongelmia

Merkittäviä haasteita ja sitä kautta koko Suomen valvontayksikköjen valvontahenkilöstön arkityötä kuormittavia tai jopa estäviä tekijöitä on useita, ongelmatilanteet saattavat olla valvontayksikkökohtaisia, käyttäjätunnuskohtaisia tai valtakunnallisia, mikä tekee entisestään VATIn käytöstä valvontahenkilöstölle arvaamatonta. Virka-aikana tehtävien järjestelmäpäivitysten yhteydessä selainpohjainen VATI ei ole valvontahenkilöstön käytössä lainkaan, joka ei ole kansantaloudellisestikaan kestävä. Odottamattomia ongelmia on voinut ilmetä myös lukuisten työpäivien aikana tehtävien päivitysten yhteydessä, jolloin ongelmien ratkaisemiseen menee edelleen valvojen työaika. Tarkastajien työsuunnitelmia pitää jatkuvasti muokata ja priorisoida VATIissa esiintyvien häiriöiden, ongelmatilanteiden tai muiden käyttökatkojen aikana. Tilanne on valvontahenkilöstölle kuormittavaa ja lisää tyytymättömyyttä järjestelmän käyttökokemuksesta ja lisää epäluottamusta siitä, että VATI ”tulisi kuntoon” kohtuullisella aikavälillä.

Valvontayksiköissä VATIn käyttöön on nimetty pääkäyttäjiä, joilla on oikeus tehdä VATIn ongelmista nk. tikettejä tukipalveluun. Pääkäyttäjät ja käyttäjät kokevat kuitenkin, että korjauspyyntöihin tai kehitysehdotuksiin ei ole reagoitu aina riittävästi - joissain yksiköissä saattaa olla avoinna käsittelemättömiä tikettejä jopa alkuvuodelta kymmeniä kappaleita. Ne voivat koskea epäkohtia laidasta laitaan. Järjestelmän käytön tuentarve on suurempi, kuin mitä on tarjolla.

Useiden asianhallintajärjestelmien loukko

VATIissa on myös olennaisia puutteita ominaisuuksista, jotka ovat valvontayksiköiden valvontatyölle pakollisia, esim. VATIn tarkastusraporttien toimituksessa toiminnanharjoittajille on ongelmia, mikä vaarantaa oleellisesti toimijan oikeusturvaa ja VATIissa ei tällä hetkellä voi tehdä viranhaltijapäätöksiä. Tämän vuoksi kunnissa joudutaan selvittämään epäselvyyksiä ja on saatettu joutua ottamaan käyttöön muita julkishallinnon päätöksentekoon käytettäviä ohjelmistoja. VATIn raportointityökaluja on kehitetty, mutta valvontayksiköt eivät voi käyttää VATIsta saatavaa dataa esim. vuoden 2020 valvontasuunnitelmiansa tai valvonnan toteutumisen arvioinnissa, VATIn tiedot ovat puutteelliset. Myös kohderekistereissä on olennaisia ongelmia, kuten liikkuvien elintarvikehuoneistojen asiakasrekisteri tai keskeyttäneenä olevien huoneistojen rekisterit.

Arkityön sujumiseksi valvontayksiköt joutuvat edelleen käyttämään aiemmin käytössä olleita asianhallintajärjestelmiä, kuten TerveKuu, Tarkastaja ja Fakta ohjelmistoja sekä kunnan muita hallintojärjestelmiä (esim. laskutuksen onnistumiseksi), joille ei aiemmin ollut tarvetta. Useiden järjestelmien käyttö ja niiden käytön opettelu syövät edelleen valvontahenkilöstön resursseja, vievät paljon aikaa ja laskevat motivaatiota VATIn käyttöä kohtaan ja aiheuttavat valvontayksiköille lisämaksuja. Hoitamattomat ja avoinna olevat VATIn ongelmat hidastavat ja vaikeuttavat valvontahenkilöstön tehokkuutta ja aiheuttavat töiden kasaantumista, erilaisiin järjestelmästä johtuviin ongelmien setvimisiin ja selvittämisiin kuluu huomattavasti aikaa, joka on pois valvontatyöstä. Useiden järjestelmien päällekkäinen käyttö aiheuttaa yksioille lisäkustannuksia. Järjestelmän toimimattomuutta on kuvattu pahimmillaan jopa halvaannuttavaksi. Lisäksi valvojat ovat kokeneet tullessaan aliarvostetuiksi, ollessaan pakotettuja käyttämään täysin keskeneräistä järjestelmää.

Kankea työkalu

Paljon kritiikkiä herättää myös VATI lomakkeiden käyttö, joiden koetaan vaativan aiempaa enemmän ”klikkauksia” ennen kuin asian saa kirjatuksi. Järjestelmän puutteeksi katsotaan myös se, että VATIa on ohjeistettu käyttämään hyvinkin rajoitetusti tietojen tallentamiseen, tietoturvasyistä? Päänvaivaa aiheuttavat siten esim. asunnontarkastustoiminta, joihin saattaa sisältyä salassa pidettäviä asioita, joita ei VATIin tulisi kirjata. Myös järjestelmän tarkastuspohjana olevat ABCD-lomakkeet koetaan kankeina. Yksittäisellä tarkastajalla ei enää ole mitään mahdollisuutta harkita raportille julkaistavia asiakokonaisuuksia tai muokata muodostuvan ABCD-lomakkeet otsikointeja ja asiakokonaisuuksia kulloisenkin tarkastuksen painopisteiden perusteella. Kaikki tarkastuksilla esille nousevat asiat eivät välttämättä sovi valmiiseen sabluunaan, eikä ”vapaatekstikenttiä” juuri ole. Tämä rajoittaa oleellisesti valvojan tapauskohtaista harkintavaltaa asiakirjan muodostamisessa.

Lopuksi

Yhdistys toteaa, että VATI-järjestelmän pakollista käyttöönottoa olisi tullut viivästyttää järjestelmän keskeneräisyyden vuoksi. VATI:n käyttöönotto ja sen käyttö kuluvana vuonna ovat turhaan rasittaneet ja kuormittaneet valvontayksikköjen henkilöstöä. Ongelmat ovat vaikeuttaneet valvojen työtä ja työtehtäviä on voinut jopa kasaantua siten, että suoritettavissa ei välttämättä tänä vuonna pysytä. Henkilöstön motivaatio laskee sitä enemmän, mitä pidemmälle toimimatonta ja hankalaa järjestelmää joudutaan käyttämään ilman arkityötä helpottavien, valvojen näkemyksen mukaan tärkeimpien ongelmien korjaamista luotettavasti. Ei ole tarkoituksenmukaista, että VATIa käytettäisiin vain raportointialustana toiminnanohjauksen näkökulmasta, vaan sen tulisi palvella riittävästi valvontayksiköiden tiedonhallinnan tarpeita.

Arkityöt mahdollistavat muutokset ja puutteet VATI:ssa tulee korjata pikaisella aikataululla ja järjestelmän päivitykset hoitaa virka-ajan ulkopuolella siten, etteivät ne häiritse ja keskeytä koko maan valvontayksiköiden työskentelyä. On selvää, että VATI:n kehitykseen ja jo havaittujen ongelmien korjaamiseen tulisi varata enemmän resursseja, jotta VATI ei halvaannuta ympäristöterveydenhuollon asiantuntijoiden työskentelyä ja lakisääteisiä tehtäviä yhtään enempää. Valvojen on pikaisesti mahdollistettava työrauha ja edistettävä järjestelmän käytettävyyden sujuvuutta ja luotettavuutta.

Teemu Holmén
puheenjohtaja
teemu.holmen@gmail.com

Saana Laakkonen
sihteeri
laakkonen.saana@gmail.com